

Тема 1. Економічний механізм охорони і раціонального використання природних ресурсів

План

1. Принципи раціонального використання ресурсів
2. Принципи визначення плати за використання природних ресурсів та її розподіл

1. Принципи раціонального використання ресурсів

Послідовний розвиток наукових засад охорони навколишнього середовища і **раціонального використання його ресурсів** повинен здійснюватися на основі таких принципів, як планомірність, пропорційність, оптимальність.

Планомірність — економічна функція держави по управлінню і регулюванню екологічних та економічних відносин.

Пропорційність означає погодженість у використанні природних ресурсів як за територією, так і за галузями народного господарства, виключення порушень природних взаємозв'язків у навколишньому природному середовищі.

Оптимальність у використанні природних ресурсів — це досягнення найкращого варіанта взаємовідносин суспільства з навколишнім середовищем.

Метою управління в галузі раціонального природокористування є реалізація законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення погодженості дій державних і громадських органів у галузі навколишнього природного середовища.

Економічний механізм - це сукупність різних форм і методів практичного використання економічних законів, зведених у певну систему відповідно до вимог об'єктивних законів розвитку природних систем. Складові економічного механізму охорони природи: економічна оцінка природних ресурсів, плата за їх використання та визначення економічних збитків, завданих народному господарству забрудненням навколишнього середовища.

На сучасному етапі розвитку економіки виділяють такі **елементи економічного механізму регулювання природокористування**:

- плата за користування природними ресурсами
- система економічного стимулювання охорони природи
- плата за забруднення навколишнього природного середовища та розміщення відходів
- створення ринку природних ресурсів
- удосконалення системи ціноутворення з урахуванням економічних факторів, особливо на продукцію природо експлуатаційних галузей

- екологічне програмування, - торгівля ліцензіями, - екологічне страхування

В Україні фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів.

2. Принципи визначення плати за використання природних ресурсів та її розподіл

Ефективність механізму платного природокористування визначається і введенням плати за користування природними ресурсами. Для обґрунтування даного механізму можна сформулювати основні принципи визначення плати за природні ресурси. Принципи визначення плати за природні ресурси:

1. плата за природній ресурс, використання якого приносить більший прибуток при однакових витратах має бути вищою

2. величина плати за природні ресурси має бути достатньо висока для стимулювання впровадження ресурсозберігаючих і еколого безпечних технологій у виробництво

3. величина плати за природні ресурси має бути рівною величині витрат на відновлення і відтворення даного ресурсу

Згідно з чинним законодавством України плата за використання природних ресурсів встановлюється на основі нормативів плати і лімітів їх використання

Нормативи плати визначаються з урахуванням розповсюдження природних ресурсів, їх якості, місця розташування можливого відтворення, доступності, комплексності, можливості переробки та утилізації відходів та інших факторів.

Ліміти формуються виходячи з оцінки безпечності чи гранично-можливого вилучення природних ресурсів, тобто такого обсягу, який не призводить до порушення рівноваги в екосистемі.

В Україні затверджено інструкцію та відповідні офіційні методики про порядок обчислення і сплати платежів за спеціальне використання надр і корисних копалин, рибних, водних, земельних та лісових ресурсів.

Плату за спеціальне використання природних ресурсів вносять:

- суб'єкти підприємницької діяльності, що видобувають та реалізують їх чи використовують в своїй виробничій діяльності;

- суб'єкти підприємницької діяльності, до складу яких входить структурний підрозділ, що займається видобутком корисних копалин чи виробництвом певної продукції і передає їх для подальшої переробки чи реалізації.

Серед платежів за природні ресурси є два типи:

1) за право користування (вводиться на конкретній території, може бути у вигляді податку чи плати за ліцензію на користування даних ресурсів)

2) на відтворення і охорону ПР (визначення затрат на підтримання заданого рівня якості

навколишнього природного середовища) Плата природних ресурсів вноситься у вигляді спеціальних зборів, податку, орендної плати чи в інших формах передбачених законодавством. При використанні природних ресурсів у межах встановлених лімітів платежі за них відносяться на витрати виробництва і стягуються з доходу (балансовий прибуток підприємств). Платежі за понад лімітне і нераціональне використання природних ресурсів стягуються з прибутку, що залишився в розпорядженні природокористувача чи з його приватних коштів.

Розподіл платежів за користування природних ресурсів, %

Види платежів	До держ. бюджету	До обласних і місцевих бюджетів
1. За землю	30	70
2. Надра	40	60
3. За водні	80	20
4. За лісові	80	20
5. За рибні	100	-

Тема 2. Екологічні затрати господарської діяльності

План

1. Основні визначення природоохоронних затрат
2. Склад природоохоронних затрат.

1. Основні визначення природоохоронних затрат

Екологічні затрати (природоохоронні затрати) – це фундаментальне поняття економіки природокористування. Вони представляють собою суспільні необхідні затрати на підтримку якості природного середовища, на загальну підтримку природно-ресурсного потенціалу для збереження екологічної рівноваги на всіх рівнях від локального до глобального. До складу природоохоронних затрат належать:

– затрати на заходи, пов'язані зі зменшенням викидів забруднюючих речовин в атмосферу і стічні води, спорудження очисних споруд, захоронення відходів, комплексне використання сировини, встановлення санітарно-захисних зон навколо підприємств, використання вторинних ресурсів, розробку і впровадження ресурсозберігаючих технологій.

2. Склад природоохоронних затрат.

З економічної точки зору ці затрати можна поділити на:

- попереджувальні затрати (предзатрати);
- економічний збиток;
- затрати на ліквідацію, нейтралізацію і компенсацію допущених екологічних порушень (постзатрати).

Предзатрати включають заходи, направлені на:

- екологічну освіту, підготовку кадрів, рекламно-видавничу діяльність екологічного напрямку;
- розробку правових, нормативних, методичних матеріалів і документів;
- організацію і вдосконалення інститутів управління природоохоронною діяльністю;
- науково-дослідницькі і конструкторські роботи, в тому числі на розробку і впровадження ековмістких технологій;
- екологічну модернізацію виробничих галузей, використання екологічно чистих технологій;

- створення об'єктів екологічної інфраструктури (системи очистки викидів, ре-циклізації відходів, тощо);
- розробка екологічної регламентації: екологічної експертизи, системи моніторингу, процедури оцінки впливу на навколишнє середовище, екологічних стандартів.

Всі статті цієї групи затрат об'єднані екологічною спрямованістю. Економічний збиток – це збиток, обумовлений існуванням і діяльністю людини.

Постзатрати – це затрати на зменшення і компенсацію економічного збитку. Вони включають такі заходи:

- медико-екологічне страхування;
  - компенсаційні виплати по екологічним позовам;
  - ліквідацію гігієнічних, медико-біологічних і екологічних наслідків аварій;
  - рекультивацію і відновлення порушених природних комплексів і об'єктів.
- На основі мікроекономічного аналізу затрат на очистку викидів розрізняють слідуєчі види природоохоронних затрат виробництва:

- загальні, або сумарні затрати, які характеризують розміри затрат на реалізацію природоохоронних заходів;
- середні, або питомі затрати, які характеризують затрати на очистку 1т викидів;
- граничні затрати, які характеризують додаткові затрати на очистку кожної додаткової тони викидів.

В практиці економічного аналізу розрізняють дві категорії затрат природоохоронного призначення: капітальні і поточні.

Капітальні затрати – це капітальні вкладення, направлені на охорону водних ресурсів і повітряного басейну, земель, мінеральних ресурсів і ресурсів тваринного і рослинного світу.

Капітальні вкладення на охорону водних ресурсів включають затрати на будівництво споруд для очистки вод і систем зворотного водопостачання.

Капітальні вкладення на охорону повітряного басейну включають затрати на будівництво установок по уловленню забруднюючих речовин з викидних газів і контрольних пунктів, по зниженню токсичності вихлопних газів автотранспорту.

Капітальні вкладення на охорону земель включають затрати на будівництво протиерозійних, гідротехнічних споруд, на рекультивацію земель і ґрунтозахисних лісних насаджень.

Капітальні вкладення на охорону рослинного і тваринного світу направлені на охорону природних систем заповідних територій.

Капітальні затрати на охорону надр – це затрати по спорудженню об'єктів по комплексному використанню природних ресурсів.

Поточні затрати – це затрати на утримання і обслуговування основних фондів природоохоронного значення (затрати на оплату праці обслуговуючого персоналу, поточні і капітальні ремонти, амортизаційні відрахування, а також затрати, пов'язані з оплатою сторонніх послуг (екологічний аудит, екологічна експертиза).

Екологічні затрати господарської діяльності входять у склад загальних затрат на виробництво (екологічна складова затрат виробництва) і їх сплачує споживач через ціну товару.